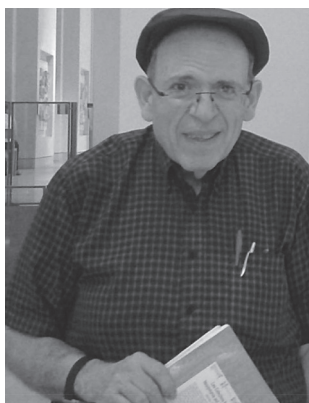

חיים (הרולד רוברט) כהן ז"ל (1947–2017)

מאיר גרובר

חיים כהן נולד ב־26 במאי 1947, ז' בסיוון תש"ז, יום טוב שני של גלויות של חג השבועות, בברוקלין, ניו יורק. ראוי לציין שלדעת ר' יוסי הגלילי ז' בסיוון הוא יום מתן תורה (בבלי, יומא ד ע"ב), ולא דבר של מה בכך הוא שמורנו חיים כהן – שתלמוד תורה ויישום התורה היו כל כולו – נולד ביום מתן תורה. ואולי לא בכדי נולד ביום שנחלקו ר' עקיבה ור' יוסי הגלילי אם הוא אכן יום מתן תורה, כי הוא הרי הקדיש את רוב זמנו

להכרעה בין דעות שונות ולניסיון להוכיח שאחד מבעלי הדעות – בדרך כלל משה הלד או חיים אריה גינזברג או הוא עצמו – צודק ב־100 אחוז, ואילו האחרים טועים, כי אינם שמים לב למקורות האמיתיים ואינם מיישמים את השיטות המתאימות לחקר האמת. חיים עלה לישיבה של מעלה ב־18 בנובמבר 2017, כ"ט במרחשוון תשע"ח.

ביום השמיני לחייו קיבל מורנו את השם העברי חיים ראובן כהן, אבל נודע בבית ובכל מקום בשמו הלועזי הרולד רוברט כהן, עד שהתחיל את לימודיו לתואר הראשון במקרא, באוקטובר 1964, במכון למורים (הנקרא היום ליסט קולג') שבתוך בית המדרש לרבנים באמריקה (Jewish Theological Seminary of America). ביום הראשון ללימודיו הודיע לו מורנו שלום מ' פאול, אשר הוריו העניקו לו את השם הלועזי סימור מ' פאול, שמכיון שהוא לומד בעברית במוסד עברי, יישא מכאן ואילך את השם העברי חיים כהן. אלמנתו של חיים,

סנדי כהן שתיבדל לחיים ארוכים, סיפרה לי שאביו של חיים, ברנרד דב כהן, השלים עם הסבת השם הרולד לחיים, אבל אימו של חיים, סלמה כהן כהן,¹ מעולם לא השלימה עם השם העברי.

חיים וסנדי נפגשו לראשונה כאשר שניהם היו מדריכים בתערוכת מצדה במוזיאון היהודי במנהטן בשנת 1964. הם חילקו ביניהם את הקבוצות כך שחיים הדריך את הצעירים יותר, וסנדי הדריכה את המבוגרים יותר.

חיים ובחירת ליבו סנדרה, בתם של ג'ק וסילביה טל, התחתנו ב־29 ביוני 1969, י"ג בתמוז תשכ"ט, בבית הכנסת 'בית אל', הקהילה אשר בה גדלה סנדי בספרינגפילד, מסצ'וסטס. לזוג נולדו הבן יואב והבת עליזה. ליואב ולאשתו איריס נולדו ארבע בנות: זהר, נעם, הילה וענבר. ולבת עליזה נולד בן, שלא זכה להכיר את חיים כי נולד אחרי פטירתו, והוא נקרא על שמו ארי חיים. יש להזכיר שחיים וסנדי פרסמו בשנת 2003 ספר על לוח השנה העברי.²

המורים שהשפיעו על כהן במיוחד היו דוד מרכוס, אשר אצלו התחיל ללמוד אוגריתית ואכדית, משה הלד, שהיה המנחה שלו לתואר השני והשלישי בשפות שמיות עתיקות באוניברסיטת קולומביה שבניו יורק, וחיים אריה גינזברג, אשר יחד עם הלד הנחה אותו בכתיבת עבודת הגמר במכון למורים שבבית המדרש לרבנים באמריקה. חשובה לא פחות מהשפעתם של מורים אלה בעולם האקדמי הייתה ההשפעה של הרב שמואל מירסקי, המייסד והמנהיג הרוחני של קהילת 'ישראל הצעיר' בבורו פארק שבברוקלין, הקהילה אשר בה גדל כהן. הרב מירסקי לימד אותו לשיר את טעמי המקרא, והכשיר אותו להיות מורה בחסד עליון של טעמי המקרא לתורה, לנביאים ולחמש המגילות. השפעה זו והכשרה זו סללו את הדרך לכך שכהן הכשיר לימים בנים וגם בנות לקרוא בתורה, בהפטרה ובמגילות, ולכך שהוא ואשתו ארגנו בביתם שבועומר טקסי בת מצווה, שהיו תפילות הנשים האורתודוקסיות הראשונות באזור הדרום בישראל.

היו לכהן שני תוארי ראשון. האחד היה תואר בוגר בספרות עברית מהמכון למורים בבית המדרש לרבנים באמריקה, והתואר הזה כלל כל שפה כנענית וכל ספרות כנענית, כך שהלימודים נפרסו מהגלוסות הכנעניות במכתבי

1 אין כאן דיטוגרפיה אלא בת כהן שהתחתנה עם כהן.

2 Ch. Cohen and Sh. Cohen, *The Book of the Hebrew Calendar from the Biblical until the Modern Period*, Omer 2003

אל-עמארנה שנשלחו מסוריה-ארץ ישראל למצרים במאה הארבע עשרה לפסה"נ ועד העברית המדוברת בגני ילדים בישראל במאה העשרים. תוארו הראשון האחר של כהן היה תואר בוגר במדעים מבית הספר ללימודים כלליים באוניברסיטת קולומביה. הוא התחיל את לימודיו לקבלת התואר הזה בהתמחות במתמטיקה, אבל בעצת הלד התמחה לבסוף בשפות ותרבויות שמיות עתיקות – וזאת הייתה מהפכה לא קטנה, כי עד אז היה מקובל ללמוד שפות שמיות עתיקות בקולומביה רק בלימודי התואר השני והשלישי. יש להבהיר כי ברוב האוניברסיטאות בארצות הברית בימים הרחוקים ההם לא נחשבו מדעי היהדות חלק אינטגרלי של מדעי הרוח, ועל כן למדו בני הזוג כהן וסטודנטים רבים אחרים בתוכניות מיוחדות אשר התקיימו בזמנית בשני מוסדות, אחד יהודי ואחד כללי, וקיבלו בתום לימודיהם שני תארים ראשונים.

באביב 1967 הצטרפתי לשיעור בכתבי ישעיהו בן אמוץ אצל מורנו הלד במכון למורים שבבית המדרש לרבנים. בשיעור הזה היה כהן הסטודנט הבולט, והלד הודיע לנו שכהן איננו סטודנט מן השורה אלא חכם גדול שעתיד להיות אחד מגדולי חוקרי המקרא. הלד היה לא רק מורה לספרות הנבואה אלא ראה עצמו גם כנביא. הוא היה אומר שלדברי חז"ל אחרי חורבן בית המקדש ניתנה הנבואה לשוטים ולתינוקות (בבלי, בבא בתרא יב ע"ב), והיה מוסיף: 'אם אני נביא ואינני תינוק, אז כנראה אני שוטה'.

כהן היה סוחב לכיתה תיק ענק מלא ספרים, וביניהם ה'ביבליה הבראיקה' מהדורה שלישית והמהדורה הראשונה של מגילת ישעיה הגדולה ממערה 1 בקומראן, החורגת מנוסח המסורה בפרטים רבים. כהן המשיך עד סוף ימיו לסחוב עימו את ה'ביבליה הבראיקה' ולשוחח על גרסאות, על מילים ועל צירופי מילים במסיבות חנוכה במחלקה למקרא, ארכיאולוגיה והמזרח הקדום באוניברסיטת בן-גוריון בנגב ובכל מקום. הוא אף המשיך לטעון שהגרסאות החורגות שבמגילת ישעיה הגדולה ממערה 1 בקומראן הן הגרסאות המקוריות.³

Ch. Cohen, 'A Philological Reevaluation of Some Significant DSS Variants of the MT in Isa 1–5', T. Muraoka and J. F. Elwolde (eds.), *Diggers at the Well: Proceedings of a Third International Symposium on the Hebrew of the Dead Sea Scrolls and Ben Sira*, Leiden 2000, pp. 40–55.
 N. Mizrahi, 'The Linguistic History of מדהבה: From Textual Corruption to Lexical Innovation', *RevQ*, 26 (2013), pp. 93–116

כהן סיים את לימודי התואר הראשון באוניברסיטת קולומביה ובבית המדרש לרבנים בשנת 1969, את לימודי התואר השני במקרא במכון למורים בבית המדרש לרבנים בשנת 1972 ואת לימודי התואר השלישי אצל הלד באוניברסיטת קולומביה בשנת 1975.

בני הזוג כהן עלו ארצה ביום השלישי של מלחמת יום כיפור. כהן לימד בחוג למקרא באוניברסיטת תל אביב ובמקומות נוספים, ומשנת 1984 הצטרף למחלקה למקרא והמזרח הקדום באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. מאוחר יותר הייתה מחלקת האם שלו המחלקה ללשון עברית באוניברסיטת בן-גוריון, והיה לו גם חצי תקן במסלול למקרא במחלקה למקרא, ארכיאולוגיה והמזרח הקדום. באוניברסיטת בן-גוריון קיבל את כל ארבע הדרגות: מרצה, מרצה בכיר, פרופסור חבר ופרופסור מן המניין. כהן נודע בעולם כאיש סגל אוניברסיטת בן-גוריון. הוא העביר הרצאות ברחבי תבל והיה פעיל במיוחד במסגרת Society of Biblical Literature וכן במסגרת National Association of Professors of Hebrew. הסתלקותו בטרם עת ציערה חוקרים וארגוני חוקרים ברחבי תבל.

ספרו הראשון של כהן, ספר מונומנטלי על מילים יחידאיות במקרא,⁴ היה עיבוד של עבודת הדוקטור שלו. בספר הזה רשם כהן 152 מילים יחידאיות במקרא שהופיעו ברשימות של חמישה מדקדקים עבריים מימי הביניים – יהודה אבן חיוג', יהודה אבן קוריש, המחבר עלום השם של 'שאלות עתיקות',⁵ מנחם בן סרוק וסעדיה גאון.⁶ כהן בחר מתוך הרשימה הזאת 28 מילים שאפשר לקבוע בוודאות את משמעותן המדויקת על סמך הידע הרב על מקבילותיהן הסמנטיות באוגריתית, שפה שהתגלתה רק במאה העשרים, ובספרות העשירה באכדית שפוענחה משנות החמישים של המאה התשע עשרה. כהן הסביר שחוקרים כבר הציעו את כל ההשוואות שהוא מציע, אולם חידושו הוא שבעזרת שיטתו, המבוססת על הקבלות סמנטיות ולא אטימולוגיות, הוא הצליח להכריע ב-100 אחוז מה משמעותה של כל אחת מ-28 המילים.⁷

Ch. (H. R.) Cohen, *Biblical Hapax Legomena in the Light of Akkadian and Ugaritic*, Missoula MT 1978

5 שאלות עתיקות, מהדורת ד' כהנא, ברדישוב תרס"ו.

6 כהן (לעיל הערה 4), עמ' 101–105.

7 שם, עמ' 33.

בשני הפרקים הראשונים של הספר הוא סקר את תולדות המחקר בנוגע למילים יחידאיות בעברית מקראית, בפרק השלישי ניתח את 28 המילים על פי שיטתו,⁸ ולבסוף העיר 86 הערות לשוניות על מילים נוספות מרשימת 152 המילים היחידאיות.⁹ בשנים האחרונות לחייו תכנן כהן לפרסם מהדורה חדשה של ספר זה, אך לדאבוננו הוא נקרא לשבת באקדמיה של מעלה לפני שסיים לכתוב מהדורה זו.

ספרו השני של כהן היה מהדורה מדעית של טקסטים אוגריתיים על הטיפול הרפואי במחלות סוסים. הוא כתב את הספר הזה עם דניאל סיון, מומחה לאוגריתית במחלקה ללשון עברית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב.¹⁰ כפי שהסבירו המחברים בהקדמה, הטקסטים האוגריתיים על סוסים שונים מהטקסטים האכדיים והחתיים בנושא זה, מפני שהם עוסקים – כמו טקסטים יווניים מאוחרים – בטיפול בסוסים חולים, בעוד הטקסטים האכדיים והחתיים עוסקים באילוף סוסים הנושאים מרכבות.¹¹ הטקסטים שניתחו כהן וסיון חשובים לתולדות רפואת החיות וגם להרחבת הידע על אוצר המילים באוגריתית. ראוי לציין שהמחברים התייעצו עם וטרנר בנוגע לתרופות שנזכרו בטקסטים האוגריתיים מהמאה הארבע עשרה לפסה"נ, והתייעצו עם כימאי באשר לזיהוי החומרים שהזכירו הוטרנרים האוגריתיים כתרופות. כהן נהג לחזור שוב ושוב לנושא שהתמחה בו ולשפר מתוך שאיפה לשלמות, וכך חזר למשל לנושא ספרו זה במאמרים אשר פרסם בשנת 1986 ובשנת 1997.¹² בדומה לכך פרסם בשנת 1983 מאמר חשוב ביותר בנושא עבודת המוסמך שכתב בשנת 1972 במסגרת לימודיו במכון למורים בבית המדרש לרבנים.¹³

8 שם, עמ' 33–100.

9 שם, עמ' 107–143.

Ch. Cohen and D. Sivan, *The Ugaritic Hippiatric Texts: A Critical Edition* (AOS, 10 9), New Haven, CT 1983

11 שם, עמ' 2.

Ch. Cohen, 'The Ugaritic Hippiatric Texts and BAM 159', *JANES*, 15 (1983), 12 pp. 32–48; idem, 'The Ugaritic Hippiatric Texts: Revised Composite Text, Translation, and Commentary', *UF*, 28 (1996), pp. 105–153. יש להעיר שהמאמר הראשון נדפס באיחור, בשנת 1986, וגם השני נדפס באיחור, בשנת 1997.

Ch. Cohen, 'Neo-Assyrian Elements in the First Speech of the Biblical Rab-Shaqeh', *IOS*, 9 (1983), pp. 32–48; idem, 'The Authenticity of the Rabshakeh's First Speech', M.A. thesis, Jewish Theological Seminary, 1972

בתור תלמיד מובהק של הלד וגינזברג האמין כהן באמונה שלמה לאחר שהשלים את עבודת הדוקטור שלו אצל הלד, שבתוך שנים ספורות אפשר יהיה בעזרת פילולוגיה שמית לקבוע אחת ולתמיד את משמעותה של כל מילה במקרא בהקשרה. הוא שאף להתקדם אחר כך לעניינים מעניינים יותר, כגון המשמעות של טקסט שלם מסוים עבורנו בדורנו או שימוש במאפייני סגנון ובפרטי מציאות חומרית לשם הבנת הטקסט והיקום. ברוח שאיפה זו העזו כהן לנצל את הבלשנות המקראית והבלשנות של תרגום השבעים לשם קביעת עמדה במחלוקת על הפלות בימינו.¹⁴ במאמר ארוך ומפורט שהקדיש לנושא הוא העיר שהגישה של המתנגדים להפלות בכלל מבוססת על אי הבנה של המילה 'אסון' שבשם' כא 22–25 בתרגום היווני העתיק. הוא הביא שורה ארוכה של הוכחות לשוניות והקבלות מחוקי המזרח הקדום כדי לשכנע את הקוראים שההבנה המקורית והנכונה של פסוקים אלה היא שמותר ואפילו חובה לבצע הפלה כדי להציל את חיי האישה ההרה. מלומדים חשובים טענו שהפילולוגיה של כהן היא עיסוק בדברים של מה בכך, והיו שזלזלו באמונה שלו ושל בני דורו בכוחה של הבלשנות המקראית לחתור לאמת, עד כדי כך שאמרו שהוא 'אינו עוסק בפילולוגיה אלא רק במילהלוגיה'. ואולם המחקר המפורט של כהן על הפלות הוא דוגמה אחת מתוך מאות לכך שהוא עסק בעיקר בדברים העומדים ברומו של עולם. במקרה הזה עסק בזכות האישה היהודייה להכרה מטעם בתי החולים שיש לה זכויות דתיות חשובות בהרבה מהזכות לקבל אוכל כשר, ובפרט הזכות לצאת מבית החולים חיה ולא מתה, מפני שדתות אחרות מעדיפות את העובר המסכן את חייה של האישה ההרה.¹⁵

14 Ch. Cohen, 'The Ancient Critical Misunderstanding of Exodus 21:22–25 and Its Implications for the Current Debate on Abortion', N. Sacher-Fox, D. A. Glatt-Gilad and M. J. Williams (eds.), *Mishneh Todah: Studies in Deuteronomy and Its Cultural Environment in Honor of Jeffrey H. Tigay*, Winona Lake, IN 2009, pp. 437–458

15 ראוי להזכיר שהימין הנוצרי הפרוטסטנטי בארצות הברית קושר את המחלוקת בשאלה אם המקרא מצדיק או מגנה הפלות לחופש האמונה והפולחן. נוצרי שמאמין כי המקרא בשם' כא הוא טקסט דתי מכונן שאוסר הפלות רואה במתירנות של בית המשפט העליון בארצות הברית פגיעה בחופש המצפון שלו, מפני שהוא נאלץ לשלם מיסים בין היתר לשם ביצוע הפלות, וכך להשקפתו הוא משתתף ברצח. ראוי גם לשים לב שכהן לא הביא בחשבון בדיונו המעמיק בעמדת המקרא באשר להפלות שהוא מתעלם מכך שבעיני רבים

מתוך הערכתו – אפילו הערצתו – לשיטות שלמד ממורו המובהק הלד, ניסח כהן את שבעת העקרונות של שיטת הלד. הוא ניסח עקרונות אלה במספר הרצאות אקדמיות בשנים 1984–1985. הוא פרסם אותם בכתב לראשונה במאמרו בספר הזיכרון להלד, שהופיע בשנת 1989.¹⁶ ואלה הם שבעת העקרונות:

(א) ההפרדה בין ההקבלה האטימולוגית ובין ההקבלה הסמנטית;
 (ב) ההפרדה בין הרובד של המילים השיריות בשפה ובין הרובד של המילים היום-יומיות; (ג) הסתייעות בתופעת התקבולת השירית כדי להגיע לתחום הסמנטי של המילה הנתונה; (ד) תשומת לב מיוחדת ל'תפוצות בין-דיאלקטיות'; (ה) סיווג כל מילה בהתאם לשימושה בסוגות ספרותיות שונות (ובמיוחד מניעת השוואות בין מונחים טכניים ובין מונחים כלליים, גם אם יש ביניהם דמיון אטימולוגי); (ו) השימוש המקביל בהקשר המקביל כאמת מידה לכל השוואה אטימולוגית, כדי לקבוע אם שתי המילים אף מקבילות מבחינה סמנטית – אם אין גם הקבלה סמנטית ביניהן, ספק אם ההשוואה כדאית מבחינה פילולוגית; (ז) ההתפתחות הסמנטית הוזה של מילים מקבילות מבחינה סמנטית, אף שאינן מקבילות מבחינה אטימולוגית.¹⁷

מאוחר יותר, בשנת 1996, במאמר ארוך העוסק בעיקר בתולדות ההבנה ואי ההבנה של המילה המקראית 'צלמות', הוסיף כהן עוד שלשה עקרונות:

מהנוצרים תרגום השבעים איננו רק תרגום של התנ"ך העברי אלא הנוסח הרשמי של הברית הישנה בכנסייה. כהן התייחס אל התרגום היווני העתיק של המקרא כאל מעשה ידי אדם החורג בטעות מהנוסח העברי של התנ"ך. הערה זו חשובה מאוד לקיום דו-שיח בין-דתי על בלשנות מקראית, אבל אין היא גורעת מחשיבות מאמציו של כהן בכל שנות הקריירה שלו לגייס את הבלשנות המקראית לשם הכרעה בנושאים העומדים ברומו של עולם.

Ch. Cohen, 'The "Held Method" for Comparative Semitic Philology', *JANES*, 19 16
 (1989), pp. 9–23

17 הנוסח העברי של שבעת העקרונות מצוטט מתוך: ר' כהן, (היום רחל כהן-חושן), 'שמות העצם המופשטים בעברית מקראית בסימנת זות: איתורם (על פי רוב, לראשונה) והקירתם', עבודת מוסמך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2017, עמ' 4. כהן העירה שם שהניסוח העברי איננו שלה אלא של חיים כהן, בחומרים שחילק לתלמידיו בשיעורים.

עיקרון מעשי א: קודם כול יש לבדוק את הצד הסמנטי של המילה הנתונה ולקבוע את התחום הסמנטי שלה לפי שימושה בהקשריה השונים. יש לבדוק בדיקה ראשונית זו בלי לשים לב לאטימולוגיה כלשהי (בשלב זה עדיף לראות את המילה כ־X). יש עדיפות לתוצאות הבדיקה הסמנטית הזאת על פני כל עדות אטימולוגית. עיקרון מעשי ב: אין לצפות שכל היקרות של המילה הנתונה תימצא במבנה תקבולתי ברור שיעזור לחוקר לקבוע את מובנה או אפילו את תחומה הסמנטי. בבדיקה הסמנטית יש לבחון קודם כול את הפסוקים אשר יש בהם תקבולת, כדי לנסות ולהגיע דרכם לתחום הסמנטי של המילה. לאחר מכן, יש להפעיל את כל העקרונות ואת כל הכלים השונים כדי לבדוק אם אותה משמעות מתאימה להקשרים האחרים. אם בחלק מההקשרים הללו אין התאמה, יש להתחשב בכך שיתכן שמדובר בשינויים טקסטואליים או בהומונימים. אולם, בשום פנים ואופן אין להשתמש באותן היקרויות שאין בהן מבנה תקבולתי כדי לשלול את העדויות המכריעות שהתקבלו מההיקרויות אשר יש בהן תקבולת ברורה למילה הנתונה. עיקרון מעשי ג: במחקר הפילולוגי לעברית המקראית יש אך ורק ערך אחד ברור בבדיקת התרגומים העתיקים, דהיינו השוואת הטקסט העברי העיצורי המשוחזר (ששימש למתרגם כמקור לתרגומו) לעיצורי הטקסט המסורתי. האם עיצורי הטקסט העברי המשוחזר תואמים את עיצורי הטקסט המסורתי או שמא עמד לפני המתרגם טקסט עיצורי אחר, גרסה אחרת שניתן לשחזרה?¹⁸

במאמר משנת 2008 בספר היובל לכבוד פאול ציין כהן שלושה עקרונות נוספים: הומונימיה בניגוד לפוליסמיה; מילים מקבילות בצלע השנייה בשירה שהן שוות במשמעותן; החשיבות של הדטרמינטיווים בשומרית בנוגע למילים מקבילות באכדית.¹⁹

Ch. Cohen, 'The Meaning of *šalmāwet* "Darkness": A Study in Philological Method', M. V. Fox et al. (eds.), *Texts, Temples, and Traditions: A Tribute to Menahem Haran*, Winona Lake, IN 1996, pp. 287–309 (שם), עמ' 4.

Ch. Cohen, 'New Directions in Modern Biblical Hebrew Lexicography', idem et al. (eds.), *Birkat Shalom: Studies in the Bible, Ancient Near Eastern Literature*,

יש להדגיש שבעיון המתמיד בשיטת הלה, הגדרותיה והשלכותיה הגשים כהן את השאיפה לנצל את הבלשנות המקראית והבלשנות השמית כדי להכריע מה משמעותה של כל מילה במקרא בהקשרה, וכך לסלול את הדרך להבנה מושלמת של כל המקרא כולו. שאיפה זו באה לידי ביטוי לא רק במאמריו הרבים על מילים בודדות ובעבודות המחקר של תלמידיו, אלא גם בתוכניתו להוציא ספר שלם בנושא,²⁰ תוכנית שלא יצאה לפועל מפני שהסתלק מעימנו בטרם עת. גם תוכניתם של כהן ועמיתיו דניאל סיון, ג'ון קלטנר ומשה בר-אשר להוציא לאור נספח בארבעה כרכים לחלק העברי של מילון HALOT, נספח שאמור היה לתרום לאותה המטרה – הבנה נכונה ומושלמת של כל המילים בעברית מקראית – לא יצאה לפועל.

כהן עבד על ארבעה ספרים נוספים שלא הספיק להשלים, ובראשו ובראשונה המילון לאוגריתית.²¹ הוא גם עבד עם חוקרים נוספים על שני ספרים אחרים, אחד עם דניאל סיון²² ואחד עם יעקב קליין וישראלה נילי.²³

כהן הדרך חמישה תלמידי מחקר שכתבו עבודות גמר במחלקה ללשון עברית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב²⁴ ושניים שכתבו עבודות גמר במחלקה

*and Postbiblical Judaism Presented to Shalom M. Paul on the Occasion of his
Seventieth Birthday*, I, Winona Lake, IN 2008, pp. 441–473

Contextual Priority in Biblical Hebrew Philology: An Application of the Held
Method for Comparative Semitic Philology 20

A Comprehensive Dictionary of the Ugaritic Language 21
היה לכלול 11,100 עמודים. ספרים נוספים ששקד עליהם: Comparative Philology and the Book of Genesis; The Genre of Priestly Instructions in the Bible and the Ancient Near East and the Discovery of a New Torah Source למתחילים ולפילולוגיה שמית השוואתית – הספר הזה אמור היה להופיע בסדרה 'ספריית האנציקלופדיה המקראית'.

Ch. Cohen and D. Sivan, The Book of Hebrew Pausal Forms: Including a
Comparison with a Similar Feature in Akkadian Poetry 22

Ch. Cohen, J. Klein and Y. Nili, A Study of the Hapax Legomena in the Akkadian
Language 23

ע"ר אנגל, 'אישה ואיש: אסימטריה מגדרית בשמות עצם בעברית מקראית המתייחסים
לבני אדם', עבודת מוסמך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2016; 'בר-שלום, לחקר
בעיית ההומונימיה והפוליסמיה במילונאות המקראית', עבודת מוסמך, אוניברסיטת בן-
גוריון בנגב, תשס"ח; א' גבאי, 'לשונות לעג, קלס ומשל בעברית המקראית וההתפתחויות
הסמנטיות הנלוות כתחום סמנטי כולל', עבודת מוסמך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב,

למקרא, ארכיאולוגיה והמזרח הקדום.²⁵ הוא גם הנחה כמה דוקטורנטים, וזכה לראות עבודה אחת מופיעה כספר.²⁶

נוסף על מאמרים בכתבי עת ובספרי יובל תרם כהן 101 ערכים לפירושים שבסדרה 'עולם התנ"ך', ובערכים מבריקים אלה העשיר בצורה בלתי רגילה את הידע של חוקרים, סטודנטים וקוראים מן השורה כיום ובודורות הבאים. כהן גם ערך יחד עם עמיתים למקצוע חמישה ספרי יובל.²⁷

תשס"ג; ה' מיכאל, 'שמות העצם המופשטים בסיומת -ות בעברית מקראית בזיקה לשמות העצם המופשטים בסיומת -ūtu באכדית', עבודת מוסמך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשע"ה; א' שרביט, 'עיקרון "עקב": גילוי על ידי ראב"ע ושימושו ככלי מתודולוגי בלקסיקוגרפיה המקראית', עבודת מוסמך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשס"ה.

25 י' פרץ, 'תופעת "הצו וביצועו": תחליפה הפרוזאית של התקבולת הנרדפת בפרקים המקראיים הלא-שיריים ושימושו בלקסיקוגרפיה המקראית', עבודת מוסמך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשס"ד; א' קוצר, 'פרשנות ימי הביניים על ספר שמות לאור הפילולוגיה המקראית בת זמננו', עבודת מוסמך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשע"א.

26 אלה הן עבודות הדוקטורט שחיים כהן הנחה ואשר זכה לראות אותן בחייו: ע' רחמוני, 'כינוי האלים באוגריתית ומקבילותיהם במקרא', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשס"א; אסתר גבאי, 'לשונות לעג, קלס ומשל בעברית מקראית והתפתחויות סמנטיות הנלוות כתחום סמנטי כולל', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשס"ה; ט' דית-שרק, 'הכינויים לאלוהי ישראל בעברית מקראית', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשס"ז. יעקב בר-שלום, 'חקר הומופניה בעברית המקראית', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשע"ז (חיים כהן הנחה עבודה זו יחד עם כריסטיאן שטאדל); מיכאל הילה, 'אוצר שמות העצם המופשטים בסיומת ות בעברית מקראית בזיקה לשמות העצם המופשטים בסיומת הו באכדית', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשע"ה (חיים כהן הנחה עבודה זו יחד עם כריסטיאן שטדל ואורי גבאי). לפרסום עבודת הדוקטורט של רחמוני ראו: A. Rahmouni, *Divine Epithets in the Ugaritic Alphabetic Texts*, trans. J. N. Ford (Handbook of Oriental Studies, Section 1: The Near and Middle East, 93) Leiden 2007

27 Ch. Cohen, A. Hurvitz and Sh. M. Paul (eds.), *Sefer Moshe: The Moshe Weinfeld Jubilee Volume*, Winona Lake, IN 2004; Y. Sefati et al. (eds.), *An Experienced Scribe Who Neglects Nothing: Ancient Near Eastern Studies in Honor of Jacob D. Sivan*, D. Talshir and Klein, Bethesda, MD 2005; Ch. Cohen (eds.), *Zaphenath-Paneah: Linguistic Studies Presented to Elisha Qimron on the Occasion of His Sixty-Fifth Birthday*, Beer Sheva 2009; C. Gottlieb, Ch. (H.) Cohen and M. Gruber (eds.), *Visions of Life in Biblical Times: Essays in Honor of Meir Lubetski*, Sheffield 2015

כהן רכש ספרים רבים ודאג שספרייתו הענקית, שהיו בה כ־20,000 ספרים, תזכה לבית נאמן אחרי פטירתו. ואכן היא נמצאת היום בסמינר התיאולוגי לניר (Lanier Theological Seminary), אשר ביוסטון, טקסס, ועומדת לרשות חוקרים מרחבי תבל.

נוסף על התרומות הרבות שתרום כהן בתור מורה בחסד עליון, חוקר מקורי ודייקן ועמית שעזר לאחרים בתחומים מגוונים, הוא גמל חסד לרבים בפעילותו בתחום הגישור, בעיקר בין בני זוג שהסתכסכו. ובזכות כל אלה הוא ייזכר בישראל וברחבי תבל. יהי זכרו ברוך!

פרופ' (אמריטוס) מאיר גרובר, המחלקה למקרא, ארכיאולוגיה והמזרח הקדום,
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, שד' בן-גוריון 1, ת.ד. 653, באר שבע 8410501
gruber@bgu.ac.il

